

Permanentno obrazovanje i usavršavanje starešina u Jugoslovenskoj narodnoj armiji

Pukovnik dr *STANKO NIŠIĆ*

Početno, pozivno obrazovanje starešina u savremenim uslovima, ma kako obezbeđivalo široke obrazovne profile, relativno brzo gubi delotvornu i stvaralačku moć. Nužno je permanentno proširivanje i fundamentalnih, a posebno sticanje novih aplikativnih znanja. Otuda i potreba za permanentnim obrazovanjem, stručnim i naučnim usavršavanjem starešina. Ta potreba je izraženija što su funkcije koje starešine obavljaju složenije. Polazeći od tih postavki u članku se razrađuje suština permanentnog obrazovanja i usavršavanja i mogućnosti racionalizacije i povećanja efikasnosti poslediplomskog obrazovanja i usavršavanja starešina.

Posebno je značajno neprekidno samoobrazovanje jer je najfleksibilniji i najracionalniji oblik permanentnog obrazovanja i usavršavanja starešina. Stoga je neophodno da se takvo obrazovanje starešina adekvatno stimuliše.

U članku se razmatraju i mogućnosti racionalizacije institucionalnog poslediplomskog obrazovanja i usavršavanja starešina, posebno u oblasti ratne veštine. U toj naučnoj i stručnoj oblasti značajnu ulogu u procesu saznanja ima iskustvo kao bitna komponenta koja doprinosi potpunijem ovladavanju strukom. Time se argumentuje ciklična smena obrazovanja i rada u osposobljavanju komandno-štabnih profila starešina. Zato je značajno da starešine u što mlađem uzrastu ovladaju svim nivoima ratne veštine i u tom smislu se razmatraju mogućnosti racionalizacije oblika obrazovanja i usavršavanja starešina.

UVOD

Završetkom vojne škole (srednje, više, visoke) ili nekog od drugih oblika, predviđenih sistemom obrazovanja starešina, ne prestaje potreba za proširivanjem opšteobrazovnih znanja i njihovog daljeg osposobljavanja za konkretne dužnosti i usavršavanja u struci. Savremeni razvojni tokovi nauke i struke zahtevaju permanentno obrazovanje i usavršavanje starešina tokom celog radnog veka.

Školsko obrazovanje starešina je samo deo, osnova, neprekidnog, konzistentnog sistema obrazovanja, koji bez realizovanja u procesu rada, relativno brzo gubi delotvornu, pokretačku i stvaralačku moć. Za određenje mesta i uloge vojnih škola u ciklusu obrazovanja i usavršavanja

starešina ilustrativna i inspirativna je misao maršala Tita: »Vojne škole daju mladom starješini dosta znanja i davaće ih sve više uporedo sa usavršavanjem našeg vojnog školstva. Međutim, nijedna škola na svijetu, pa ni naša vojna škola, ne može dati sva znanja koja su čovjeku potrebna za život, za neposredan rad, za rukovođenje. Školu treba shvatiti kao neophodnu osnovu, na kojoj treba dalje dograđivati znanja i, što je još važnije, od koje treba poći dalje u osposobljavanju za praktičan rad. A to znači da je za mladog starješinu dolazak u trupu svojevrstan nastavak školovanja«.¹

Ta misao sadrži sve bitne odrednice koncepta permanentnog obrazovanja starešina. Neprekidnost i organizovanost obrazovanja naročito je potrebna visokostručnim kadrovima koji obavljaju samostalne dužnosti, organizuju i rukovode izvršavanjem radnih zadataka. Time oni daju primer ostalima u pogledu ličnog usavršavanja u struci.

U teorijskim raspravama o razrešavanju brojnih problema u obrazovanju u savremenim uslovima, preovlađuje svest i saznanje da se izlaz može naći utoliko pre i potpunije što se brže i celovitije realizuje u praksi koncepcija permanentnog obrazovanja.

Polazeći od suštine značenja permanentnog obrazovanja i usavršavanja težište ovog rada je na posleškolskom (poslediplomskom) obrazovanju i usavršavanju i to na pitanjima koja imaju praktičan značaj za ostvarivanje koncepcije permanentnog obrazovanja starešina u Jugoslovenskoj narodnoj armiji. Svakako, pri tome je potrebno dati i osnovna pojmovna razgraničenja i teorijska objašnjenja.

Koncepcija permanentnog obrazovanja neposredno se povezuje sa tokovima i rezultatima naučno-tehničke revolucije i preporučuje kao najbolji način za absorbovanje relevantnih informacija, odnosno novih saznanja u svim oblastima ljudske delatnosti. Ta teorija savremenog obrazovanja nema duboke tradicije i razvija se proporcionalno ostvarivanju zahteva povezivanja nauke, obrazovanja i rada. Njome se, istovremeno, najpotpunije razrađuje metodologija naučne organizacije obrazovanja kadrova. Time se smelije prevladava tradicionalni konzervatizam u obrazovnoj delatnosti. U eri naučno-tehničke revolucije naučni prilaz se nameće kao delotvoran u svim oblastima praktične ljud-

¹ Tito, *Govori i članci*, »Naprijed«, Zagreb, 1972, str. 11.

ske delatnosti, pa i u obrazovnoj. Stoga u ovom radu nećemo ulaziti u teorijske rasprave opšteg karaktera, nego ćemo pažnju usmeriti na praktična pitanja programa, tehnologije i organizacije primene koncepcije permanentnog obrazovanja, a u okviru njega posebno posle diplomskog obrazovanja i usavršavanja starešina naših oružanih snaga.

Tragajući za prihvatljivim definisanjem pojma »permanentno obrazovanje« nalazimo terminološko značenje u *Maloj enciklopediji*: »Permanentno obrazovanje, obrazovanje tokom čitavog ljudskog veka, relativno nov pojam usko povezan sa nastankom naučno-tehničke revolucije, savlađivanjem mnogih promena danas i povećanjem produktivnosti rada. Shvatanje o permanentnom obrazovanju izrasta danas u novo učenje sa značajnim teorijskim i praktičnim konsekvencama i ne može se svesti na sistem obrazovanja, niti bilo koji njegov deo, kao i na obrazovanje odraslih.«²

U organizacionom i sadržajnom smislu koncepcija permanentnog obrazovanja se nameće kao zamena za klasični školski sistem u uslovima permanentne naučno-tehničke revolucije. Ona se ne može izjednačavati ni sa sistemom školskog ni posleškolskog obrazovanja, ali je jasno da permanentnog obrazovanja ne može biti bez prethodnih znanja koja se stiču u školi. O tome D. Filipović piše: »Pripremljen za permanentno obrazovanje osnovnim školovanjem određenog trajanja, čovek će naći najbolji put za svrsishodno usvajanje najnovijih naučnih i tehničkih dostignuća i razvijanje svojih stvaralačkih sposobnosti radi njihove realizacije«.³

Izostajanjem prave pripreme u osnovnom, školskom obrazovanju za neprekidno dalje učenje, u praksi neće biti ni permanentnog obrazovanja bez obzira na naše želje i teoretska opredeljenja. Praktični koraci u realizaciji koncepcije permanentnog obrazovanja starešina važniji su od svake propagande o njegovoj neophodnosti.⁴ A te relacije neće biti ukoliko se ne ostvaruju odgovarajuće pretpostavke u koje spadaju: promena ukupnog društvenog odnosa prema društvenoj i ekonomskoj vrednosti neprekidnog učenja; promena načina usvajanja znanja u osnovnom – školskom obrazovanju ljudi u smeru njihovog osveščavanja

² *Mala enciklopedija*, »Prosveta«, Beograd, 1978.

³ Dragomir Filipović, *Androloška misao i akcija*, PFV, Beograd, 1981, str. 51.

⁴ U nekim zemljama (npr. Francuska) sistemski je regulisano povratno obrazovanje stručnjaka u nekim oblastima rešenjem da se svake pete godine pozivaju na matični fakultet radi inoviranja znanja u struci i tada im se produžava vrednost stečenih diploma.

da je neophodno neprekidno praćenje tokova i rezultata naučno-tehničke revolucije; promene u profilu i metodu rada nastavnika u školama koji neće polaznicima »servirati« gotova i konačna znanja već zahtevati od njih kritički prilaz i otvarati im perspektive za saznavanje novina u svim oblastima ljudske delatnosti; prevladavanje shvatanja da je obrazovanje proizvodna kategorija koja direktno doprinosi razvoju materijalnih dobara i obogaćivanja duhovne sfere ljudskog života.

Pod uticajem tradicionalizma i dalje se preferira samo školsko obrazovanje starešina u pogledu ukupnog društvenog vrednovanja obrazovanja. Otuda se i koncepcija permanentnog obrazovanja pogrešno smatra novim sistemom kojem težimo. Takva simplifikacija pojma permanentnog obrazovanja nanosi štetu shvatanju njegove suštine, a time otežava i praktičnu realizaciju. Gubi se iz vida da se radi o stratejskom zaokretu u reformi dosadašnjeg sistema obrazovanja i vaspitanja tako da se on rekonstruiše i uklapi u koncepciju permanentnog obrazovanja. Komisija UNESCO-a za razvoj obrazovanja ističe: »Doživotno obrazovanje nije sistem, već princip na kome se zasniva čitava organizacija sistema, i koji bi, prema tome, trebalo da bude osnova razvoja svakog od njegovih sastavnih delova«.⁵

Dosadašnji, pretežno školski oblici organizacije obrazovanja starešina objektivno su prevaziđeni time što su prevaziđena i shvatanja o sticanju u školi konačnih, završnih znanja i formiranja »pečenih« stručnjaka za određene dužnosti i poslove. Brzina zastarevanja znanja opredeljujuće utiče i na skraćivanje vremena školskog obrazovanja za račun bržeg stupanja u proces rada i nastavljanje obrazovanja putem različitih oblika formalnog i neformalnog obrazovanja tokom celog produktivnog dela života. Tu se podrazumevaju sledeći oblici obrazovanja: redovno školovanje, obrazovanje uz rad, povratno obrazovanje, posle diplomskog obrazovanja i usavršavanje (specijalističke, magistarske i doktorske studije, kursevi, seminari), samoobrazovanje i dr. Svi ti oblici čine faze i delove jedinstvenog koncepta u ciklusu permanentnog obrazovanja.

Koncepcijom permanentnog obrazovanja otvaraju se mogućnosti prevazilaženja glavne protivrečnosti između

⁵ Edgar For i saradnici, *Učiti za život*, »Stručna štampa«, Beograd, 1975.

brzog rasta znanja i uske školske strukture obrazovanja. Ta koncepcija može da se realizuje kad je obrazovanje tešnje povezano sa naukom i praksom. Izolovan školski sistem uvek ima tendenciju zatvaranja i odvajanja od potreba rada. Tek kada on postane samo komponenta globalne strategije permanentnog obrazovanja, i to pod neposrednim uticajem rada stvaraju se uslovi za prevazilaženje njegove isključivosti. U Rezoluciji 11. kongresa SKJ ističe se: »Proizvodnja i samoupravna praksa moraju prožimati celokupan proces vaspitanja i obrazovanja. Stoga proizvodne i druge organizacije udruženog rada zajedno s obrazovnim moraju postati odgovorni nosioci procesa vaspitanja i obrazovanja u stalnom menjanju i povezivanju rada i obrazovanja«. ⁶

Ideja koncepcije permanentnog obrazovanja u našoj zemlji zvanično je prihvaćena i praksi preporučena Rezolucijom Savezne skupštine o razvoju sistema obrazovanja i vaspitanja na samoupravnoj osnovi (1970). U njoj se izjednačava obrazovanje stečeno u školama i obrazovanje stečeno uz rad.

U JNA je pored školskog sistema razvijen i sistem različitih oblika posleškolskog (poslediplomskog) obrazovanja i usavršavanja (poslediplomske studije, povratno obrazovanje radi povećanja stručnih znanja, vanredno školovanje, kursevi osposobljavanja za različite dužnosti, konsultacije i polaganje ispita za čin, seminari, obuka starešina prema redovnom godišnjem programu i dr.).

Naslovom teme se naglašava distinkcija i između pojmova obrazovanje i usavršavanje starešina, a u radu se pojavljuju i pojmovi »osposobljavanje«, »stručno obrazovanje«, »obučavanje« i drugi. Ponekad se ovim terminima označava isti pojam. Zato ćemo u najkraćem naznačiti razlike među ovim pojmovima.

Kao što je poznato *obrazovanje* se odnosi na plansko i organizaciono sticanje znanja, formiranje pogleda na svet i razvoj intelektualnih sposobnosti čoveka. Realizuje se na različite načine: redovnim školovanjem, obrazovanjem uz rad (vanrednim školovanjem) i samoobrazovanjem.

Usavršavanje se obavlja uvek u svojoj struci i vezano je za praćenje tehnoloških, inovativnih i organizacionih

⁶ Jedanaesti kongres SKJ: Dokumenti, »Komunist«, Beograd, 1978. str. 152.

promena u okviru zanimanja ili cele struke.⁷ Usavršavanje u struci ili stručno usavršavanje ne dovodi do promene pozicije starešina na kvalifikacionoj lestvici u sistemu profesionalne podele rada.

Osposobljavanje je sinonim za stručno obrazovanje starešina. Sadrži i deo opšteg obrazovanja ali obavezno pretpostavlja i sticanje stručnih znanja i sposobnosti za određene funkcije i poslove. Njime se stiče kvalifikacija u okviru struke čime se, objektivno, menja pozicija na lestvici profesionalne podele rada, tj. stiče se određena kvalifikacija za neko zanimanje (dužnost) u struci.

Prema tome, bilo kakvim organizovanjem ne postiže se i osposobljavanje starešina. Ono mora da sadrži primenjena znanja i sposobnosti za određene delatnosti. Očito je da i pojmovi obrazovanje i usavršavanje nisu sinonimi, ne mogu se zamenjivati. Otuda ni pojam *poslediplomsko usavršavanje* starešina (koji bi trebalo da objedini sve oblike obrazovanja, osposobljavanja i usavršavanja starešina koja se organizuju nakon osnovnog školovanja), ne može da zameni širi pojam – poslediplomsko obrazovanje ili još širi – permanentno obrazovanje starešina.

KONCEPCIJA PERMANENTNOG OBRAZOVANJA – PRAVI PUT REŠAVANJA PROBLEMA OBRAZOVANJA I USAVRŠAVANJA STAREŠINA U JNA

Polazeći od suštine koncepcije permanentnog obrazovanja kao adekvatnog puta (principa, teorije, načina, pogleda, opredeljenja) za rešavanje složenih zadataka obrazovanja i vaspitanja, razmotrićemo glavne aspekte tog problema koji se neposredno odražavaju i na područje obrazovanja starešinskog kadra u Jugoslovenskoj narodnoj armiji. Pri tome ćemo sagledati implikacije ove koncepcije na tri osnovna kompleksa problema u sferi obrazovanja starešina, a to su: (1) program obrazovanja i vaspitanja, (2) organizacija i (3) vrednovanje u obrazovanju.

Prva grupa problema odnosi se na priliv i usvajanje novih znanja kao posledice intenzivnog razvoja nauke, odnosno rezultata naučno-tehničke revolucije. S tim u vezi,

⁷ *Struka* (stručnost) određena je društvenom podelom rada, a *zanimanja* su vezana za tehničku podelu rada u okvirima struka. Otuda je pogrešan naziv da je oficir JNA – zanimanje, jer je to poziv (profesija) koji ima šire značenje i od struke.

neophodno je rešiti problem brzog zastarevanja znanja koja se stiču u školi. Starešina koji je diplomirao u vojnoj akademiji pre 10 godina, već sada se u radu koristi zastarelim znanjima (ukoliko ih nije zaboravio). A šta tek reći za one koji u poslednjih 20, pa i više godina nisu organizovano inovirali znanja u struci niti u oblasti opšteg obrazovanja. Istraživanja u oblasti zastarevanja znanja pokazala su da ona u nekim područjima – naročito u tehničkim, veoma brzo zastarevaju.⁸

Tempo zastarevanja znanja obrnuto je proporcionalan njihovom stepenu opštosti. Što su stručna znanja uža time je njihovo zastarevanje brže i obrnuto – što je veći fond opštih znanja u profilu stručnosti duža je i njihova upotrebna vrednost. Zaključak je da je potrebno obrazovanje širokih profila starešina u toku njihovog osnovnog vojnog školovanja. Ta opšta znanja u uslovima naučno-tehničke revolucije imaju dvojaku ulogu: treba da obezbede život i rad starešina u tehnički modernim oružanim snagama i da čine osnovu za stručno obrazovanje, odnosno za permanentno obrazovanje i usavršavanje.

Povećano opšte obrazovanje starešina jeste osnova veće adaptabilnosti u području specijalističkog obrazovanja i brže prekvalifikacije u struci. Brže zastarevanje užih stručnih od opštih znanja navodi na zaključak da se permanentno moraju inovirati stručna znanja, a povremeno proširivati i opšta. Zato bi se pojam permanentnog obrazovanja mogao preciznije formulisati kao permanentno stručno obrazovanje i usavršavanje. Pri tome bi se permanentno stručno obrazovanje odnosilo na povećanje opšte obrazovne osnove i stručne kvalifikacije, tj. na osposobljavanje za dužnosti veće složenosti poslova i zadataka, a permanentno usavršavanje na inoviranje stručnih znanja radi produžavanja veka njihove vrednosti, prevazilaženja zaostale tehnologije i sl.

Neophodno je na nov način rešavati i problem transformacije naučnih i tehničkih dostignuća u nastavne planove i programe, tako da se istovremeno rasterete od prevaziđenih informacija. Ilustrativna je misao Alberta Lajera: »Pa valjda se mašinogradnja ne može predavati jednostavno kao zbir iskustava i saznanja stečenih pri konstruisanju

⁸ Procenat upotrebljivog znanja mašinskih, hemijskih i elektro-inženjera nakon 10 godina skoro je ravan nuli (Vidi: Dragomir Filipović, *Permanentno obrazovanje*, »Naša reč«, Leskovac, 1971, str. 221).

200 do 400 raznih vrsta mašina! A ipak tako radi većina današnjih visokih škola.⁹ Moglo bi se, analogno tome, zaključiti da istu grešku čine i vojne škole koje nastoje da u toku školovanja pitomci – slušaoci ovladaju velikim brojem različitih borbenih sistema, uređaja i opreme čime se nastavni programi proširuju do neprihvatljivih razmera.

Istovremeno, izučavajući tako veliki broj borbenih sredstava starešine ne uspeavaju da usvoje neophodan fond opštih tehničkih znanja vrednih i za sutrašnju tehniku. Njim su potrebija znanja o zakonitosti i načelima konstrukcije i principima rada tehničkih sistema određenog tipa, nego detalji u konstrukciji različitih sredstava. Sa tim znanjima uspešnije će usvajati novine u tehnici i stvaralački izučavati i eksploatisati nova sredstva ratne tehnike.

Da bi se uspešnije prevazišle slabosti u izradi obrazovnih programa, a njihov kvalitet podigao na nivo zahteva tesnog povezivanja nauke, obrazovanja i rada, neophodno je da u izboru naučne građe i njenom transformisanju u obrazovne programe učestvuju odgovarajuće naučne institucije, a nastavno-naučne ustanove da te informacije metodološki i metodički oblikuju. Uloga radne sredine u tom lancu je da mlade kadrove prihvati znajući njihovo znanje i mogućnosti i na osnovu toga da organizuje i podstiče njihovo permanentno usavršavanje i izgrađivanje stručne perfekcije i profesionalizma u obavljanju stručnih poslova.

Budući da su promene tehnologije u praksi u savremenim uslovima brže od teorijskih sagledavanja potreba za tim promenama, to se, po pravilu, ukupne promene u strukturi i organizaciji delatnosti starešina iniciraju u sferi rada.¹⁰ Otuda, ako sistemski nije rešeno tesno povezivanje obrazovanja i rada starešina, dolazi do odvajanja škole od prakse a time i do neracionalnosti školskog sistema.¹¹

Imajući u vidu da je i obavljanje odgovarajućih dužnosti (radnih zadataka) usavršavanje u struci, tada se može govoriti o neprekidnosti obrazovanja i stručnog usavršava-

⁹ Isto, str. 228.

¹⁰ »Dok se pre samo nekoliko decenija na jednoj mašini izmenilo 3 i više generacija radnika, danas se, međutim, u toku rada jedne generacije izmeni 5–8 vrsta mašina (promena tehnologija)« (Đorđe Stanić, *Obuka starešina uz funkciju*, »Vojno delo«, 2/74, str. 102).

¹¹ Stoga su neke armije (SAD, V. Britanija i dr.) uvele cikličnu zamenu nastavnika vojnostručnih predmeta svake 3–4 godine. Nakon tog vremena nastavnici odlaze u praksu a zamenjuju ih starešine sa svežim praktičnim znanjima. Tako se uspostavlja čvrsta veza između škola i trupne prakse i obezbeđuje povezivanje teorije i prakse i visoka racionalnost obrazovnog sistema.

nja starešina, tim pre što je u praksi već ustaljen i program stručnog, ideološko-političkog i fizičkog obrazovanja i vaspitanja starešina. U pitanju može da bude obezbeđenje kontinuiteta stručnog obrazovanja i usavršavanja kako u pogledu sticanja odgovarajuće stručne prakse tako i adekvatnosti programa i oblika obrazovanja uz rad.

Realizovanje zahteva boljeg povezivanja obrazovanja i rada, odnosno škole i trupe (armijske) prakse, uspešnije se može postići angažovanjem tima sastavljenog od stručnjaka iz škole i radnih sredina za koje se starešine pripremaju. Pri tome su visoke vojne škole (školski centri) nosioci istraživanja potreba u obrazovanju starešina tako da obrazovni programi, naročito njihov uži stručni deo, bude što verodostojniji odraz zahteva profila rada starešina uz racionalnu futurološku komponentu tog programa.

Valjanu osnovu za uspešno permanentno obrazovanje visokostručnih kadrova u JNA čini i njihovo osposobljavanje za naučnoistraživački rad. To je i pretpostavka za realizovanje zahteva formiranja širokih profila kadrova koji se obrazuju u visokim vojnim školama. Pokazatelj ostvarivanja koncepta širine stručnog profila je i broj postignutih najviših akademskih zvanja (magistara i doktora) u pojedinim područjima i naučnim disciplinama.¹² Stručnjaci koji ovladaju i osnovama naučnog istraživanja u svojoj struci najbolje doprinose razvoju odgovarajuće grane nauke, a time i unapređuju praktičnu delatnost u kojoj se angažuju.

Programi školskog i posleškolskog obrazovanja starešina, uvažavajući zahtev permanentnosti, moraju po obimu i dubini sadržaja da prate tokove naučno-tehničkog i društvenog progressa. Njima se obuhvataju oblasti i sadržaji, ovisno o nivou i vrsti obrazovanja koji, pored fundamentalnih znanja, prate i sve bitne novine nastale kao rezultat naučnih saznanja u datoj oblasti. Bitno je imati izoštrena zapažanja da se obrazovanjem starešina stiču znanja kojima se zadovoljavaju savremene i perspektivne potrebe rada i razvoja oružanih snaga, a programi rasterećuju od pratećeg balasta zastarelih sadržaja tako da se poveća i efikasnost u ovladavanju potrebnim znanjima.

Korenit zaokret je nužno učiniti i u metodologiji izrade obrazovnih programa. Predugo usaglašavanje gledišta

¹² U SAD odnos broja diplomiranih studenata prema broju magistara je 4:1, a prema broju doktora je 30:1 (vidi: dr B. Jeličić, *Organizacija i finansiranje obrazovanja u SAD*, »Školska knjiga«, Zagreb, 1971, str. 55).

oko stvaranja jedinstvenih osnova za pojedine nivoe vojnih škola nije u skladu sa tempom promena u procesu rada. Zato se događa da neka znanja zastarevaju i pre njihove primene (uzima se u obzir vreme izrade programskih osnova, zatim programa predmeta i vreme školovanja).

Bolje rešenje moguće je postići napuštanjem takvog frontalnog, tradicionalnog načina u izradi programa kako za potrebe školskog tako i posleškolskog obrazovanja starešina. Za takve promene neophodno je formirati profesionalna naučno-stručna tela pri obrazovnim institucijama (centrima) u JNA koja će neprekidno istraživati obrazovne potrebe u odgovarajućim armijskim sredinama i širem društvenom okruženju. Bez istraživanja objektivnih zahteva rada ne mogu se ni izrađivati naučno zasnovani stručni obrazovni programi. Naročito su potrebne brže izmene programskih sadržaja u užem – specijalističkom delu programa. To pretpostavlja i znatno veću elastičnost i fleksibilnost sadržaja stručno-specijalističkog dela programa za čiju izmenu je dovoljno kompetentno posebno formirano stručno telo na nivou vidovskih, pa i rodovskih školskih centara i visokih vojnih škola.

Potreba za permanentnim obrazovanjem starešina, naročito putem povratnog obrazovanja i poslediplomskih studija, izražena je posebno u oblasti ratne veštine. U tom području vojnostručnog obrazovanja veoma je izražen princip postupnog i cikličnog proširivanja znanja – od usvajanja činjenica do apstrakcije i generalizacije. Znanja na nivou *usvajanja činjenica* i u toj oblasti mogu se sticati veoma rano čak i na nivou srednjoškolskog obrazovanja. *Analitički nivo saznanja* u oblasti ratne veštine moguće je postizati tek na nivou visokih vojnih škola, a *za nivo sinteze činjeničnih znanja i elementarnih analiza* nije dovoljno samo poznavanje činjenica i njihove analize. Za to je potrebno i praktično iskustvo u primeni predmetnih, stručnih znanja, kao i istraživanje i uopštavanje iskustva drugih radi verifikacije pojedinačnih saznanja. To upućuje na potrebu ciklične izmene rada i obrazovanja starešina, jer su za postizanje višeg nivoa teorijskih saznanja (sinteza, apstrakcija, generalizacija) neophodna i određena prethodna praktična iskustva.¹³

¹³ Ciklično, višekratno obrazovanje starešina u oblasti ratne veštine izraženo je u svim armijama.

Zato je opravdano zalaganje za poslediplomsko obrazovanje starešina kao neophodnost radi produbljivanja visokostručnih vojnih znanja, posebno u domenu ratne veštine. To je, upravo, izraz posebnosti i zakonitosti u sticanju fundamentalnih visokostručnih znanja u oblasti ratne veštine, što ne mora da se odnosi i na vojnotehničke i druge vojnonaučne oblasti i discipline. Ako bi se moglo govoriti o postojanju diferencije specifičnosti između ratne veštine i ostalih obrazovnih područja tada je ona izražena upravo u mogućnostima jednokratnog, kontinuiranog sticanja najvišeg stepena znanja u svim oblastima osim ratne veštine. Konačno, i specifičan naziv ove nastavno-naučne oblasti – »ratna veština« naglašava da tu, objektivno, postoji specifična diferencija sa drugim područjima, u kojima se »veština« ne ističe kao bitan saznavni aspekt.

Ne pretendujući da se ovim razmatranjem saznavnih osobenosti u oblasti ratne veštine daje i potrebno objašnjenje u praksi evidentnih razlika i načina izučavanja ovog i drugih vojnostručnih područja u visokim vojnim školama i drugim oblicima obrazovanja starešina, ipak je vredan pokušaj uopštavanja brojnih analiza stanja u praksi. Na primer, mi smo do skoro (do poslednje redakcije Zakona o vojnim školama 1986. godine) zvanično imali tri nivoa visokih vojnih škola (vojne akademije, komandno-štabne akademije, Školu narodne odbrane) što je predstavljalo svojevrsni sistemološki anahronizam. A ti »nivoi« visokog vojnog obrazovanja trebalo je formalno da sankcionišu objektivno postojeću zakonitost da se podizanje nivoa saznanja uglavnom u području ratne veštine može realizovati samo u vidu progresivne spirale koja u sebi sadrži naizmenično i paralelno proširivanje i produbljivanje saznanja na osnovu prethodno verifikovanog znanja u praksi. Tek takva simbioza teorije i prakse u učenju i radu starešina stvara pretpostavke za tvorbu *veštine* primene znanja i iskustva kao osnovnih komponenti u ratnoj veštini kao integralnoj primenjenoj vojnoj nauci.

S druge strane, ako se ratna veština posmatra sa aspekta njene primene u praksi uočava se da je ona dugo bila uglavnom empirijska oblast promatranja, što je za posledicu imalo da se nivo saznanja u ratnoj veštini zadržavao na opisu činjenica i konstataciji pojava i procesa. Međutim, i ovakav induktivan prilaz proučavanju pojava koje su predmet ratne veštine (pojava oružane borbe) vre-

menom je doveo do nagomilavanja znanja u toj oblasti, što je omogućilo da se postepeno prelazi na nivo naučnog objašnjenja i većeg stepena uopštavanja u ratnoj veštini. Time se izražava potreba za povećanjem obima opšteg obrazovanja starešina i u ovoj oblasti, što je moguće činiti povratnim obrazovanjem starešina u skladu sa stepenom njihovog ovladavanja problemima u teoriji i praksi na nižem nivou ratne veštine.

Nivoi tih škola i u sadašnjoj varijanti formulacije te oblasti u Zakonu o vojnim školama ostaju i dalje, uz pokušaj da se one podvedu pod zajednički nazivnik kao »škole poslediplomskog usavršavanja«. Taj naziv je predložen radi prevazilaženja asistemskog terminološkog trijalizma u nazivima visokih vojnih škola, a ne zato što on izražava suštinu promena koje su neophodne u organizovanju institucionalnog obrazovanja starešina. Pre svega, u tim oblicima obrazovanja starešina ne radi se samo o njihovom usavršavanju u struci, nego prvenstveno o povišavanju stepena obrazovanja proširivanjem znanja u oblasti ratne veštine i inoviranjem znanja u nekim drugim područjima delatnosti starešina, odnosno radi se o povećanju kvalifikacije starešina u njihovom profesionalnom radu. Otuda je i naziv »poslediplomsko usavršavanje« za ove nivoe i oblike obrazovanja starešina neadekvatan.

U suštini, i dalje se čine pokušaji da se novi zahtevi i evidentne potrebe za potpunijom realizacijom koncepcije permanentnog obrazovanja starešina obuhvate popravkama u postojećem klasičnom školskom sistemu i njemu prilagode objektivno rastuće potrebe za permanentnim povećanjem stručnosti starešina po meri narastanja fonda znanja i iskustva u delatnosti koju obavljaju.

Prema tome permanentno obrazovanje, posebno starešina komandno-štabnog profila (stručnosti), dvojako je potencirano. S jedne strane, uslovljeno je naučno-tehničkim progresom u vojnom delu, a s druge strane, specifičnostima saznanja u oblasti ratne veštine. Primenjeno na osposobljavanje starešina za komandne i štapske dužnosti može se reći da za nivo komandira voda i čete može zadovoljiti poznavanje činjenica i elementarne analize. To su ona znanja i sposobnosti koja se stiču u srednjoj i višoj vojnoj školi i delom u vojnoj akademiji. Za dužnosti komandanta bataljona neophodna su i dodatna znanja i sistematizovano iskustvo da bi starešine rešavale probleme integralnih bor-

benih dejstava, odnosno da bi integrisali upotrebu združenih – interrodovskih sastava, jedinica.

Potreba veće integracije teorije i prakse na nivou poslediplomskog obrazovanja starešina upućuje i na način organizovanja permanentnog obrazovanja, odnosno na tešnju spregu škola i institucija armijske prakse u ukupnoj konceptualizaciji obrazovanja, kako u sferi programa tako i oblika realizacije. Činjenica je da je za taj koncept više zainteresovana praksa, jer iz nje se iniciraju nužne promene. Otuda, kreiranje obrazovnih programa i oblika realizacije ne može biti isključivo u delokrugu vojnih škola. Umesto takvog klasičnog rešenja neophodno je da se poslediplomsko obrazovanje i usavršavanje starešina tešnje veže sa praksom.

Organizacione forme poslediplomskog obrazovanja starešina potrebno je tako strukturirati i podešavati da se gube oštre granice u stepenima stručne sprema i da se i vojne škole uklope u otvoren sistem permanentnog dopunjavanja i reorganizovanja znanja. Time se preovladava podvojenost nivoa obrazovanja i elastičnije povezuju prethodni sa narednim nivoima i obezbeđuje stalno podizanje nivoa obrazovanja u struci; prevazilazi se rascepanost sadržaja pojedinih predmeta u okviru određenog područja; izbegava se ponavljanje sadržaja u više predmeta, odnosno skraćuju programi.

Sistemske je neophodno rešiti zahteve za povratnim obrazovanjem i njegovim stepenovanjem u struci tako da se planski i sistematski povećava kvalifikacija starešina na svim dužnostima. Istovremeno se povećavaju zahtevi za progresom u sferi shvatanja i vrednovanja uloge znanja i prihvatanja promena kao permanentnog procesa. Takvo shvatanje omogućava nov pristup u prevazilaženju i tradicionalne strukture rada, okoštale statičke podele rada, omogućava i podstiče mobilnost znanja i pokretljivost kadrova u okviru struke, pa i prekvalifikacije i dokvalifikacije starešina.

Najveća garancija realizacije koncepcije permanentnog obrazovanja je postignut uspeh u osposobljavanju polaznika u procesu školskog obrazovanja za dalje *samoobrazovanje*. Uspeh ovisi i od interesa i sposobnosti nastavničkog kadra u vojnim školama i starešina na rukovodećim dužnostima u Armiji da shvate i prihvate potrebu za stalnim obrazovanjem, kao uslovu daljeg razvoja oružanih snaga i

autorealizacije ličnosti starešina. Čovek nikad neće postići značajnije rezultate u sopstvenom razvoju ako na to bude stalno podstican spolja. Lična stvaralačka angažovanost dobija odlučujući značaj za postizanje ličnih i društvenih ciljeva u obrazovanju. Veće društveno priznanje statusa obrazovanja jedan je od osnovnih izvora motivacije starešina za permanentnim obrazovanjem.

To se posebno odnosi na afirmaciju samoobrazovanja starešina kao jednog od najfleksibilnijeg i najadekvatnijeg oblika permanentnog obrazovanja. Da bi se kompenzirali nedostaci u samoobrazovanju starešina, obezbedilo praćenje novina u struci i proširivanje obrazovanja u realnom sistemu obuke starešina uz rad iznuđen je koncept diskontinuiranog obrazovanja i usavršavanja starešina putem različitih kurseva, seminara i realizovanja godišnjeg programa obuke u okviru radnog vremena (za realizaciju ovog programa predviđeno je 20 odsto radnog vremena starešina).

Međutim, osim kurseva namenskog osposobljavanja za pojedine dužnosti na kojima se u suštini obavlja dokvalifikacija starešina (ili prekvalifikacija) za nove, po pravilu više i složenije dužnosti, i nekih primenjenih oblika obuke starešina (studijska putovanja, komandantska izviđanja, komandno-štabne ratne vežbe, združene taktičke vežbe), od realizacije godišnjeg programa obuke starešina ima malo koristi za njihovo stručno usavršavanje.

Oblicima frontalne obuke i u armijskoj praksi se zadržava klasična školska nastava kojom se zamenjuje rad na samoobrazovanju starešina. Tako se odgovornost za stručno usavršavanje starešina prenosi sa pojedinca na instituciju, što je u suprotnosti sa principom obrazovanja odraslih i stvarnim potrebama za neprekidnim praćenjem novina u struci. Time se dezavuiše i princip individualizacije kao najdelotvorniji i najcelishodniji u obrazovanju uz rad, a starešine navikavaju da nedovoljno čitaju stručnu i opšteobrazovnu literaturu očekujući da im se novine »serviraju« putem organizovanih formi obuke.

Takav odnos prema stručnom usavršavanju ima za posledicu rutinersko obavljanje poslova, budući da znanja (najčešće obnovljena stara znanja) koja im se »serviraju« na obuci mogu veoma malo da koriste za unapređenje delatnosti kojom se bave. Svako znanje koje nije u funkciji struke starešina, odnosno zadataka koje realizuju je deplasirano. Umesto takve obuke starešina u kojoj neko drugi

čita, a zatim prepričava svoje znanje, neophodan je radikalan zaokret ka diferenciranom programu i individualnoj odgovornosti starešina za sopstveno usavršavanje. To će se potpunije postići preciznijim vrednovanjem rezultata rada starešina na osnovu novih znanja koja individualno stiču koristeći odgovarajuće izvore znanja i rezultate obavljenih istraživanja.¹⁴ Zato je neophodno da ažurno prate razvoj svoje struke na dostignutom stepenu naučne oblasti.

Za rešavanje svakog kompleksnog zadatka više nisu dovoljna stara znanja. Mora se obaviti konkretna priprema u vidu proučavanja modela rešavanja sličnih problema. Za visokostručni rad starešina nisu dovoljna uputstva i pravila. Ona su rađena za nivo izvršilaca privremenog (vojničkog) armijskog sastava. Prema tome, da bi se sticala nova znanja i obezbedilo usavršavanje u struci nije dovoljna pravilska literatura niti oslanjanje isključivo na drugu normativnu literaturu.

Umesto frontalne vojnostručne obuke (osim informativnih javnih predavanja), koncepcija permanentnog obrazovanja daje prednost samoobrazovanju starešina u kojem se primenjuje diferenciran program obaveznog i neprekidnog individualnog usavršavanja u struci. To se pogotovo odnosi na starešine na rukovodećim, organizatorskim, nastavničkim, istraživačkim i drugim dužnostima u komandama, štabovima, upravama, vojnim školama i institutima. Ali, to usavršavanja mora takođe da bude plansko i kontrolisano. Držanje koraka u znanjima i unapređenje rada u struci u savremenim uslovima može se postizati samo neprekidnim učenjem i praćenjem bitnih novina u široj oblasti struke. Učenje postaje sastavni deo izvršavanja funkcionalnih obaveza. Zato deviza »rad uz obrazovanje« nije nigde tako izražena kao kod navedenih funkcija starešina naših oružanih snaga.

Za promenu odnosa starešina prema sopstvenom obrazovanju i usavršavanju u struci nužne su i druge promene u organizovanju rada i raspoređivanju na dužnosti. Potrebna je veća stabilnost u obavljanju funkcionalnih zadataka. Kraće stažiranje starešina na pojedinim dužnostima uslovljava amaterski rad i odnos uprkos profesionalnoj osposobljenosti u široj i užoj stručnoj oblasti. Priroda svake dužnosti (kao zbira brojnih složenih i jednostavnih poslova

¹⁴ Najvišu službenu ocenu ne bi mogle da dobiju starešine bez vidnog doprinosa usavršavanju prakse, kao rezultata ličnog stručnog i naučnog usavršavanja.

i zadataka), zahteva izvesno vreme da se ovlada njihovom suštinom i tek posle toga da se da sopstveni doprinos unapređenju prakse na određenoj dužnosti. Međutim, brza promena dužnosti ne dozvoljava visokoprofesionalan i stručan rad starešina bez čega ne može biti ni poboljšanja kvaliteta i produktivnosti. Profesionalan odnos prema radu zahteva takav odnos i prema stručnom usavršavanju i obratno – amaterizam u radu usko je povezan sa formalizmom u obuci. Prema tome, afirmaciji i potpunijem ostvarivanju koncepcije permanentnog obrazovanja značajno može doprineti i adekvatno vrednovanje ne samo školskih nego i svih drugih oblika obrazovanja i usavršavanja starešina. Praksa preferencije diploma »zarađenih« samo putem redovnog i vanrednog školovanja mora se brže prevazići. Stručnost starešina, a time i njihova veća uspešnost na funkcionalnim dužnostima postiže se i povećava ne samo školskim obrazovanjem nego i samoobrazovanjem. Potrebno je više uvažavati i proširivanje stručnih profila starešina sticanjem zvanja iz oblasti nevojnog obrazovanja, jer s time povećava mogućnost kvalitetnijeg obavljanja više radnih zadataka.

Normalna je želja ljudi da teže onome što se bolje vrednuje u društvu. To je slučaj i sa permanentnim povećanjem stručnosti. Takođe je očigledno da radni učinak starešina sa različitim profilom stručnosti (u pogledu dubine i širine znanja) ne može biti jednak. Otuda i vrednovanje njihovog rada ne može biti jednako. Činjenica je da starešine šireg obrazovnog profila, pogotovo sa naučnim stepenima obrazovanja, redovnije prate novine u struci i nauci, tj. permanentno se obrazuju i usavršavaju. Oni, stoga, uspešnije obavljaju više različitih radnih zadataka na istim ili sličnim dužnostima u odnosu na starešine sa užim (i usmerenijim) obrazovnim profilom. Po pravilu, starešine užeg obrazovnog profila zadovoljavaju se znanjima stečenim u toku redovnog školovanja. Ipak, u vladajućem sistemu vrednosti rad i jedne i druge kategorije starešina se jednako vrednuje ili uz zanemarljive razlike. Prema tome, u nas je školsko obrazovanje još uvek jedini društveno priznat oblik osposobljavanja starešina. Takvo shvatanje pogoduje zadržavanju tradicionalnog puta u obrazovanju i objektivno je kočnica i značajan limit za realizaciju koncepcije permanentnog obrazovanja starešina.

Realna mogućnost da odgovorimo izazovima naučno-tehničke revolucije i u vojnom delu biće veća ako se učine kvalitativne promene u obrazovanju starešinskog kadra, tj. da se ono potpunije prilagodi suštini koncepcije permanentnog obrazovanja. U tom novom prilazu pozivno obrazovanje starešina ne može se ograničiti samo na fundamentalno, školsko obrazovanje. Neophodno ga je shvatiti kao trajan – dinamički proces u kojem se osnovnom, pozivnom moraju dodavati i nova znanja kao rezultat razvojnog progressa.

Potreba za obnavljanjem fundamentalnih znanja i za stalnim praćenjem novina, potiče ne samo od zahteva tehničkog progressa, nego i od promena u ljudskom faktoru i opštem društvenom i kulturnom napretku. Kvalitativne promene se događaju i u biću mlade generacije, a time i ukupne vojničke populacije. Otuda su nova znanja starešinama potrebna i u oblasti psihologije, sociologije, andrologije, kulture, koja im nisu bila neophodna pre nekoliko decenija, odnosno ni u vreme kada su završavali fundamentalno vojno obrazovanje u školama.

MOGUĆNOSTI UNAPREĐENJA POSLEDIPLOMSKOG OBRAZOVANJA I USAVRŠAVANJA STAREŠINA

Na osnovu razmatranja suštine koncepcije permanentnog obrazovanja može se zaključiti da postoje potrebe i mogućnosti unapređenja i poslediplomskog obrazovanja i usavršavanja starešina. Moraju se celovito sagledati i usavršiti obrazovni programi, organizacioni oblici i metode u procesu realizacije. To se podjednako odnosi na poslediplomske studije iz oblasti ratne veštine kao i na oblike povratnog obrazovanja (Komandno-štabna škola taktike i operatike, Škola opštenarodne odbrane) radi povećanja stepena stručnosti starešina, na različite kurseve osposobljavanja za konkretne dužnosti, usavršavanja u struci i dr. Pri tome ne treba zanemariti ni mogućnost racionalizacije svih oblika institucionalnog poslediplomskog obrazovanja i usavršavanja i davanja prednosti kontinuiranom samoobrazovanju starešina. Racionalizacija se može provesti kako putem integracije (poslediplomske studije iz ratne veštine na intervidovskom nivou), spajanjem užih profila u širi (Komandno-štabna škola taktike i Komandno-štabna

škola operatike u široki profil taktičko-operativnog nivoa, bar u okviru vidova) kao i skraćivanjem ukupnog vremena za institucionalno poslediplomsko obrazovanje i usavršavanje starešina.

Integrisanjem Komandno-štabne škole taktike i Komandno-štabne škole operatike stvorila bi se mogućnost obrazovanja širokog komandno-štabnog profila starešina. Time bi se stvorili uslovi za studioznije i celovitije izučavanje problema ratne veštine uz skraćenje ukupnog vremena u odnosu na posebno izučavanje programa taktike i operatike. Na potrebu integrisanog izučavanja ova dva stepenovana programa upućuje i priroda rada za koji se starešine pripremaju u tim školama. Polazeći od potrebe da starešine na svakom nivou školovanja stiču fundamentalna znanja i deo primenjenih, bar za stepen više od početnih dužnosti na koje se raspoređuju po završetku školovanja, to i taj aspekt upućuje na potrebu da se koncipira jedinstven program komandno-štabne škole za taktičko-operativni nivo. Time bi se dovršilo formiranje širokog komandno-štabnog profila starešina. Mlađe starešine bi se osposobile za potrebno samostalno rešavanje kompleksnih problema u pripremi, organizovanju i vođenju borbenih dejstava združenih sastava taktičkog i operativnog nivoa i za dalje samostalno praćenje promena u doktrini i ratnoj veštini. Takav program obezbeđivao bi i solidnu teorijsku osnovu za rešavanje problema u praksi mirnodopskog razvoja oružanih snaga i usavršavanja naše vojne doktrine.

U programu tako integrisane škole svakako bi trebalo, polazeći od zahteva rada tih profila starešina, da se izučavaju oblasti: taktike, operatike, rukovođenja i komandovanja i organizacije rada, teorije sistema i automatizacije upravljanja, ratnih doktrina stranih armija, faktori oružane borbe u opštenarodnom odbrambenom ratu (posebno ljudski i tehnički faktor) i dr. Tako bi program integralne komandno-štabne škole predstavljao stvarnu nadgradnju programu vojne akademije u domenu ratne veštine.

Potpuno ovladavanje ratnom veštinom neće se postići ako se programom i načinom izučavanja adekvatno ne obuhvate sve tri njene discipline: taktika, operatika i strategija. Otuda je, pored komandno-štabne škole taktičko-operativnog nivoa, neophodno naknadno izučavanje vojne strategije za starešine koje će obavljati funkcije na ope-

rativno-strategijskom nivou rukovođenja u oružanim snagama.

Komandno-štabne dužnosti postaju sve složenije po strukturi, obimu i složenosti poslova i zadataka koje obavlja starešina u savremenim uslovima. Ta složenost je uslovljena kako tehničkim tako i ljudskim faktorom. Krupne promene se događaju u oblasti borbene tehnike i naoružanja, sredstava komandovanja i veze, ali i u društvenoj svesti i psihofizičkim karakteristikama mlade generacije iz koje se regrutuje starešinski i vojnički sastav Armije. Da bi uspešno rukovodili i komandovali u takvim uslovima starešinama su sada i ubuduće potrebna nova i dublja znanja i sposobnosti iz tehnike, sociologije, psihologije, informatike, organizacije rada, elektronike, raketne, satelitske i kosmičke tehnike.

Pored integracije i dogradnje programa na osnovu analize radnog profila starešina u komandno-štabnoj školi je, kao i u drugim školama, potrebna promena i u domenu metoda realizacije sadržaja obrazovanja. Mora se više učiniti na izgradnji kriterijuma za bolje stimulisanje studijskog izučavanja programske materije, za potpuno aktivan odnos slušalaca u nastavnom procesu, za samostalnost i originalnost u rešavanju taktičko-operativnih zadataka.

Poznati su problemi adekvatnosti osposobljavanja starešina za izvršavanje ratnih zadataka. Verodostojnost priprema starešina u toj oblasti uslovljena je pouzdanošću simulacije konkretne ratne stvarnosti, što predstavlja veliki problem u mirnodopskoj obuci. Zato je neophodna dublja analiza šta se u programima komandno-štabnog obrazovanja starešina, objektivno, može u visokom, a šta u manjem stepenu pouzdanosti usvojiti u mirnodopskim uslovima za potrebe rata. Ono što se više podudara u mirnodopskoj praksi i prognozi ratne stvarnosti treba i izučavati u određenijem obliku. Tu, svakako, spadaju: ratna tehnika, naoružanje i oprema, poznavanje doktrina i ratnih veština stranih armija, poznavanje ljudskog faktora, izgrađivanje poželjnih osobina i sposobnosti starešina (inicijativnosti, analitičnosti, kreativnosti, brzine, jasnoće i kratkoće u formulacijama i izradi borbenih dokumenata), uvežbavanje u rešavanju složenih problema u konfliktnim situacijama sa osudnim podacima.

Manje je pouzdan stereotipan način rešavanja taktičko-operativnih zadataka i šematizovano projektovanje

upotrebe jedinica u pretpostavljenim varijantama borbenih dejstava, budući da se to ne može pouzdano verifikovati u mirnodopskim uslovima po zahtevima ratne stvarnosti. Stoga je u tim oblastima obučavanja starešina celishodnije obavljati principijelne analize mogućih varijanti rešenja bez insistiranja na usvajanju šablona od kojih u konkretnoj borbenoj situaciji može biti više štete nego koristi.

Rasterećenje programa od prakticističkih sadržaja i na nivou poslediplomskog školovanja moguće je postići boljom podelom rada između škola i komandi – štabova. I za taj uzrast starešina važi konstatacija da se za konkretne dužnosti brže i uspešnije osposobljavaju praktičnim obavljanjem tih dužnosti nego što je to moguće postići u školi. Prema tome u školi se i na tom nivou obrazovanja starešina izučavaju fundamentalna znanja relevantna za pojedine struke (u okviru vidova) iz oblasti društvenih, tehničkih, primenjenih, opštevojnih i drugih nauka. Uže štabno osposobljavanje starešina celishodnije je izvoditi diferenciranim izučavanjem određenih sadržaja i uvežbavanjem njihove primene u obavljanju konkretnih dužnosti.

U pogledu racionalizacije poslediplomskih studija iz oblasti ratne veštine, preovlađuje mišljenje da se one organizaciono mogu objediniti na intervidovskom nivou. I tu se polazi od potreba prakse kako u pogledu broja tih kadrova, tako i strukture naučnoistraživačkog rada u oružanim snagama. Nesporna je činjenica da se mora intenzivirati rad u obrazovanju naučnog podmlatka u Armiji ako hoćemo da realizujemo moto naučno-tehničke revolucije – tesno povezivanje nauke, obrazovanja i rada.

Teorija naše ratne veštine formira se od pojedinačnog, preko posebnog do opšteg na intervidovskom nivou, a praksa ratne veštine se oblikuje na različitim nivoima – od taktičkog, preko operativnog do strategijskog. Time je odeden i predmet teorije i prakse ratne veštine, odnosno predmet i sadržaj istraživanja u oblasti ratne veštine. Ako je to i predmet izučavanja na poslediplomskim studijama iz ratne veštine, a treba da jeste, time je determinisan i program i oblik organizovanja *magistarskih studija* iz ove oblasti. Osim jedinstvenog istraživačkog područja rada u prilog objedinjenoj organizaciji magisterijuma iz ratne veštine (na intervidovskom nivou) su i zahtevi u racionalizaciji kadrovske i materijalne baze, a time i povećavanja kvaliteta i efikasnosti studija.

Postoji i dilema o *specijalističkim studijama u oblasti ratne veštine* (za druga područja – tehnička, medicinska, biološka i uopšte za egzaktnu naučnu oblast ne postoji dilema o specijalizaciji). Razlog dugih sporova oko tog pitanja objektivno je uslovljen jer je činjenica da svaka specijalizacija podrazumeva prethodno duže bavljenje užom stručnom delatnošću i produženje rada u toj oblasti nakon specijalističkih studija. Taj zahtev je u suprotnosti sa karakterom rada komandno-štabnih profila starešina koji se ne mogu predugo zadržavati na istim dužnostima da bi praktično radili na unapređenju prakse u užoj sferi rada.

Specijalističke studije su namenjene prvenstveno za unapređenje prakse, a magistarske za razvoj teorije kao osnove za podizanje prakse na viši nivo. U oblasti ratne veštine nema više nedostaju teorijska saznanja (sintetička, generalizovana) pa se za dalje unapređenje prakse uglavnom koriste iskustvena znanja. Međutim, rešavanje teorijskih i složenih praktičnih problema, kao što su strategija razvoja oružanih snaga, dogradnja naše vojne doktrine i ratne veštine i dr., ne može se naučno provesti jednostranim prilazom – korišćenjem nagomilanih iskustava. Takav prilaz značio bi rizik ponavljanja usvajanja necelishodnih rešenja u dužem vremenskom periodu.

Polazeći od suštine zadataka specijalističkih studija, moglo bi se zaključiti da u oblasti discipline ratne veštine (taktike, operatike i strategije) i nema uslova za naučnu specijalizaciju starešina. Sigurno je da je neophodna specijalizacija u oblasti egzaktnih vojnonaučnih disciplina i oblasti, ali su one u području vojnotehničkih disciplina za koje i nema spora u pogledu specijalističkih studija, jer se u toj sferi mogu uspešno osposobljavati i raditi i građanska lica.

Što se tiče stručne specijalizacije starešina ona se praktično ostvaruje na nivou vojnih akademija vidova, putem realizacije smerovskih programa. Stručna specijalizacija realizuje se i na nivou komandno-štabnih škola u meri u kojoj se starešine programom bliže usmeravaju na uža područja (pozadinsko, obaveštajno, bezbednosno, političko i dr.). Specijalističko osposobljavanje u užim područjima delatnosti je uspešnije ako su starešine prethodno stekle šira i dublja stručna znanja iz te delatnosti.

Program magistarskih studija u integralnoj ratnoj veštini konstituiše se polazeći od predmeta ratne veštine i

područja njene primene u mirnodopskim i ratnim uslovima. Njime se zahvata fundamentalna teorija ratne veštine, njena metodologija, sadržaji predmeta ratne veštine – njenih konstitutivnih elemenata. Pored teorijske pripreme slušalaca, neophodno je obratiti veću pažnju na njihovo praktično osposobljavanje za istraživački rad u oblasti ratne veštine. Pri tome je posebno značajno da se slušaoci što potpunije osamostale u primeni adekvatnih metoda i razradi instrumenata za istraživanje pojedinih problema u ratnoj veštini. Za taj zadatak svakako nije dovoljan paradigmatički pristup u istraživačkoj praksi tokom studija. Što više, makar i jednostavnijih istraživačkih zadataka, slušaoci realizuju tokom studija pod mentorstvom nastavnika to će brže i uspešnije da se uključe u programe naučnoistraživačkog rada u oružanim snagama, što je i osnovni cilj magistarskih studija u ratnoj veštini.

Obrazovanje i usavršavanje kadrova za potrebe narodne odbrane ima širi društveni značaj. Za izučavanje i istraživanje kompleksnih stratezijskih problema odbrane koncipiran je studij najvišeg društvenog ranga. Na tom studiju osposobljavaju se kadrovi kako iz oružanih snaga tako i iz drugih struktura društva za rešavanje problema pripreme i rukovođenja oružanom borbom i drugim oblicima borbe i otpora u opštenarodnom odbrambenom ratu.

Taj studij prevazilazi okvire klasične škole narodne odbrane u kojoj se izučavaju samo teorijski aspekti ratovodstva. On uključuje i izučavanje i istraživanje praktičnih problema pripreme društva za odbranu i daje svoj doprinos iznalaženju optimalnih rešenja u datim materijalno-tehničkim i društvenim uslovima. Takav prilaz omogućuje i sastav polaznika koji su angažovani na odgovarajućim funkcijama u oblasti ekonomike, politike, društvenih delatnosti i u oružanim snagama. Na njemu se pored teorijskog rada primenjuju i oblici studijskih putovanja gde je polaznicima omogućeno da se praktično upoznaju sa stanjem i problemima u pojedinim oblastima značajnim za odbrambene pripreme društva.

Izvori saznanja za ovaj studij su, pored predavanja i samostalnog proučavanja literature, istraživački studijski materijali do kojih se dolazi realizacijom programa naučnoistraživačkog rada u Centru oružanih snaga za stratezijska istraživanja i studije »Maršal Tito« i drugim institucijama SSNO, Generalštaba oružanih snaga i društva. Izvore stu-

dijskog rada dopunjuju i polaznici svojim samostalnim radovima u okviru realizacije studijskog programa.

Polazeći od definicije pojma *usavršavanja starešina u struci* mogu se identifikovati njegovi oblici ovisno o širini obrazovnog profila starešina. Usavršavanje u struci podrazumeva takve oblike i sadržaje obrazovanja i samoobrazovanja kojima se obnavljaju znanja i veštine, prate novine i dostignuća u struci, a da se pri tome ne povećava stepen stručne osposobljenosti. Očito je da se u toku radnog veka starešina najveći deo obrazovne aktivnosti odnosi upravo na usavršavanje u struci i zato ga, s pravom, možemo nazvati permanentnim usavršavanjem. Bogatstvo oblika stručnog usavršavanja starešina tesno je povezano sa širinom stručnog profila. Što je profil širi to su i oblici stručnog usavršavanja širi. Tako na primer, završavanje kursa za jednog starešinu znači samo stručno usavršavanje, dok za drugog može da znači povećanje stepena stručnosti, odnosno proširivanje profila stručnosti i time prelazak u viši stepen obrazovanja shodno važećoj lestvici stručne spreme starešina.

Otuda imamo situaciju da su kursevi iste namene, obima i vrste sadržaja, pa čak i vremenskog trajanja, u periodu kada je obrazovni profil starešina bio uži (završeno vojno učilište umesto vojne akademije i sl.), priznavani za povećanje stepena stručne spreme, dok se takvi, pa i obimniji programi obrazovanja starešina danas uvažavaju samo kao usavršavanje u struci. U tome ima čak i preterivanja, pa i protivrečnosti. Tako na primer, oficiri koji završe komandno-štabnu školu, a zatim i poslediplomske studije ratne veštine praktično ostaju na istoj lestvici stručne spreme iako se u tom slučaju radi o osposobljavanju za novu profesionalnu delatnost, tj. radi se o takvom proširivanju profila stručnosti koje predstavlja novi kvalitet, viši stepen stručnosti. To upućuje na zaključak da ne možemo sve oblike poslediplomskog obrazovanja (posle završetka vojne akademije) svrstavati u poslediplomsko usavršavanje starešina.

U celini gledano, poslediplomsko usavršavanje starešina u JNA, s obzirom na bogatstvo oblika i sistemsku regulisanost, jeste specifičnost u odnosu na sličnu obrazovnu aktivnost u drugim strukturama društva. To se naročito odnosi na više stepene vojnog obrazovanja kao što su Komandno-štabna škola taktike, Komandno-štabna škola

operatike, Visoka vojno-politička škola JNA i magistarske studije iz ratne veštine. Međutim, to ne znači da se klasifikacija stručne spreme starešina i u području poslediplomskog obrazovanja ne može bolje uskladiti sa klasifikacionom lestvicom stručne spreme u društvu.

Umesto zaključka

Nesporno je da postoji, potreba za usavršavanjem sistema obrazovanja u društvu, pa i u Jugoslovenskoj narodnoj armiji. Dileme postoje u pogledu dubine preobražaja i puteva prevazilaženja nagomilanih slabosti u postojećem sistemu. Ako smo se u prošlim fazama sporijeg menjanja u procesu proizvodnje mogli zadovoljiti manjim popravkama u sistemu vaspitanja i obrazovanja, sadašnji tempo i obim narastanja znanja, koji su izazvani permanentnom naučno-tehničkom revolucijom, iziskuje i adekvatne promene u koncepciji obrazovanja kadrova. Nužna je celovita rekonstrukcija sistema vaspitanja i obrazovanja tako da se uklopi u koncepciju permanentnog obrazovanja. To je značajno i za sistem obrazovanja starešinskog kadra u Jugoslovenskoj narodnoj armiji.

Dublje promene su nužne kako u svim elementima sistema vaspitanja i obrazovanja starešina (programima, organizaciji, tehnologiji realizacije), tako i strategiji (politici) formiranja kadrova u savremenim uslovima. Koncepcija permanentnog obrazovanja mora se prihvatiti ne kao okvir u kome se dograđuje postojeći sistem obrazovanja, već je neophodno da se, sledeći suštinu zahteva koncepcije, prevaziđe dominacija školskog sistema obrazovanja kadrova u vrednovanju ukupnih obrazovnih aktivnosti starešina u toku njihovog radnog veka.

Iz takvog prilaza promenama u sferi obrazovanja starešina sledi zaključak da su krupne promene neophodne i u sistemu školskog obrazovanja, dakle u fazi osnovnog, fundamentalnog vojnog obrazovanja, ali i u ciklusu poslediplomskog obrazovanja i usavršavanja starešina.

U sistemu školovanja neophodne su promene u koncepciji programa i procesu njegove realizacije. Težište se prenosi na osposobljavanje starešina za stvaralačku primenu znanja i pripremu za permanentno obrazovanje i usavršavanje. Programima i načinom realizacije obezbeđuje se formiranje širokih obrazovnih profila starešina još na ni-

vou vojnih akademija. Širina obrazovnog profila starešina pretpostavlja i osposobljenost za naučnoistraživački rad. Time se starešine potpunije pripremaju za samostalno praćenje novina u struci i kreativan odnos prema praksi.

Dublje promene su neophodne i u fazi poslediplomskog obrazovanja i usavršavanja u kojoj se, praktično, i realizuje princip permanentnosti, odnosno neprekidnosti obrazovanja uz rad. Produžavanje obrazovanja starešina tokom celog radnog veka objektivno je determinisano neprekidnim i sve bržim promenama u sferi rada starešina, kao posledice naučno-tehničkog progressa u vojsci. U takvim uslovima bez stalnog učenja nije moguće ni održavanje produktivnosti rada na dostignutom nivou, a pogotovo se bez toga ne može pratiti tempo razvoja nauke i tehnike i promena u ratnoj veštini.

Realizacija koncepcije permanentnog obrazovanja starešina biće utoliko potpunija ukoliko se brže i celovitije rekonstruiše sistem vrednovanja svih oblika obrazovanja i usavršavanja starešina i afirmiše samoobrazovanje kao nezamenljiv i najracionalniji oblik permanentnog usavršavanja starešina tokom celog radnog veka.

S U M A R Y

PERMANENT EDUCATION AND ADVANCED TRAINING OF MILITARY LEADERS IN Y.P.A.

The initial professional training and education of military leaders in modern conditions, much as they result in widely educated cadres, is relatively quickly losing beneficial and creative power. Permanent enlargement of fundamental knowledge, and particularly mastering of new applicatory knowledge are therefore needed. Hence the need for permanent education, advanced training and scientific development of military leaders. This need becomes increasingly expressed with functions performed and executed by military leaders becoming more complex. Starting from these postulates, in the article is analysed the substance of the permanent education and advanced training, as well as possibilities for rationalization and increasing the efficiency of post-graduate education and improvement of knowledge of military leaders.

Permanent self-education is particularly significant since it is the most flexible and rational form of permanent education and improvement of knowledge of military leaders. It is therefore necessary that this form of education of military leaders be adequately stimulated.

The author considers also the possibilities of rationalization of the institutional post-graduate education and advanced training of military leaders, in the domain of the art of war in particular. A significant role in this scientific and professional domain plays the experience as an essential component con-

ributing to a more comprehensive mastering the profession. This is the argument for the cyclic alternating the education and work with the purpose of producing the command and staff profiles of military leaders. Its is therefore important that military leaders as early as possible master all levels of the art of war, and in this sense are assessed possibilities for rationalization of forms of education and advanced training of military leaders.

R É S U M E

L'EDUCATION PERMANENTE ET LE PERFECTIONNEMENT DES CADRES MILITAIRES

A l'heure actuelle, la formation initiale, vocationnelle des cadres militaires perd relativement vite son efficacité et son pouvoir créateur, quelque larges que puissent être en permanence des connaissances fondamentales, et surtout l'acquisition de nouvelles connaissances à appliquer s'avèrent indispensables. D'où la nécessité de l'éducation permanente et du perfectionnement professionnel et scientifique des cadres militaires. Ce besoin est d'autant plus aigu si les fonctions remplies par les cadres militaires sont complexes. C'est à cette lumière-là que le présent article traite de l'éducation permanente et du perfectionnement, ainsi que des possibilités de rationaliser et de rendre plus efficaces les études postuniversitaires et le perfectionnement des cadres.

La forme des études autodidactes sans-à-coup est d'un intérêt particulier, car elle semble être la plus souple et la plus rationnelle parmi les formes d'éducation permanente et de perfectionnement des cadres militaires. C'est pourquoi, il est indispensable d'encourager d'une façon adéquate cette forme d'éducation des cadres militaires.

Y sont traitées aussi les possibilités de rationalisation de la formation postuniversitaire institutionnalisée et du perfectionnement des cadres, notamment dans le domaine de l'art de la guerre. Dans cette discipline scientifique et technique, au cours du processus d'acquisition des connaissances, un rôle important revient à l'expérience en tant qu'une importante composante permettant de maîtriser une profession de façon aussi complète que possible. Cela sert d'argument en faveur d'une succession cyclique de l'éducation et de la pratique en matière de formation des profils de commandement et d'état-major des cadres militaires. C'est pourquoi, il importe de voir les cadres militaires aussi jeunes que possible maîtriser tous les niveaux de l'art de la guerre, dans laquelle optique sont traitées les possibilités de rationaliser les formes d'éducation et de perfectionnement des cadres militaires.

Р Е З Ю М Е

ПЕРМАНЕНТНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОФИЦЕРОВ В ЮНА

Начальное профессиональное образование офицеров в современных условиях, какие бы оно не обеспечивало широкие образовательные профили, относительно быстро теряет действительную и творческую силу. Необходимо перманентно расширять и фундаментальные, и особенно, приобретать

новые прикладные знания. Отсюда исходит потребность перманентного образования, специального и научного совершенствования офицеров. Эта потребность становится более актуальной по мере усложнения должности, выполняемой офицером. Исходя из таких положений, в статье разрабатывается суть перманентного образования и совершенствования и возможности рационализации и повышения эффективности последипломного образования и совершенствования офицеров.

Особое значение имеет непрерывное самообразование, ибо оно является наиболее эластичной и рациональной формой перманентного образования и совершенствования офицеров. Поэтому необходимо такое образование офицеров стимулировать соответствующим образом.

В статье рассматриваются и возможности рационализации институционального последипломного образования и совершенствования офицеров, особенно в области военного искусства. В этой научной и специальной области значительную роль в процессе сознания имеет опыт, как существенная составляющая, способствующая более полному овладения специальностью. Этим аргументируется цикличная смена образования и работы в подготовке командно-штабных профилей офицеров. Поэтому является важным, чтобы офицеры как можно раньше овладели всеми уровнями военного искусства, и в этом смысле рассматриваются возможности рационализации форм образования и совершенствования офицеров.